

ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α΄, Β΄, Γ΄ ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ

ΣΥΓΓΡΑΦΕΙΣ

Σωφρόνης Χατζησαββίδης,
Καθηγητής του Αριστοτελείου Πανε-
πιστημίου Θεσσαλονίκης

Αθανασία Χατζησαββίδου,
Γλωσσολόγος

ΚΡΙΤΕΣ-ΑΞΙΟΛΟΓΗΤΕΣ

Αγγελική Σακελλαρίου, Ερευνήτρια
Γ' βαθμίδας του Κέντρου Ελληνικής
Γλώσσας

Θεόδωρος Νημάς, Σχολικός Σύμ-
βουλος Β/θμιας Εκπαίδευσης

Ιωάννης Μπασλής, Φιλολόγος, Εκ-
παιδευτικός Β/θμιας Εκπαίδευσης

ΦΙΛΟΛΟΓΙΚΗ ΕΠΙΜΕΛΕΙΑ

Αλέξανδρος Νικολαΐδης,
Φιλολόγος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΥΠΕΥΘΥΝΟΙ
ΤΟΥ ΜΑΘΗΜΑΤΟΣ
ΚΑΤΑ ΤΗ ΣΥΓΓΡΑΦΗ**

Χριστίνα Αργυροπούλου,
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού Ινστι-
τούτου

Ναπολέων Μήτσης, Πρόεδρος του
Τμήματος Β/θμιας Εκπαίδευσης του
Παιδαγωγικού Ινστιτούτου

ΥΠΕΥΘΥΝΟΣ ΤΟΥ ΥΠΟΕΡΓΟΥ

Φώτιος Καβουκόπουλος,
Φιλόλογος, Εκπαιδευτικός Β/θμιας
Εκπαίδευσης

**ΠΡΟΕΚΤΥΠΩΤΙΚΕΣ
ΕΡΓΑΣΙΕΣ**

ΜΕΤΑΙΧΜΙΟ

**Γ' Κ.Π.Σ. / ΕΠΕΑΕΚ ΙΙ / Ενέργεια
2.2.1 / Κατηγορία Πράξεων 2.2.1.α:
«Αναμόρφωση των προγραμ-
μάτων σπουδών και συγγραφή
νέων εκπαιδευτικών πακέτων»**

ΠΑΙΔΑΓΩΓΙΚΟ ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ

Δημήτριος Βλάχος

**Ομότιμος Καθηγητής του Α.Π.Θ.
Πρόεδρος του Παιδαγωγικού Ινστι-
τούτου**

**«Συγγραφή νέων βιβλίων και πα-
ραγωγή**

**υποστηρικτικού εκπαιδευτικού υ-
λικού με βάση το ΔΕΠΠΣ και τα
ΑΠΣ για το Γυμνάσιο»**

Επιστημονικοί Υπεύθυνοι Έργου
Αντώνιος Σ. Μπομπέτσης
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου
Γεώργιος Κ. Παληός
Σύμβουλος του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Αναπληρωτές Επιστημονικοί Υ-
πεύθυνοι Έργου
Ιγνάτιος Ε. Χατζηευστρατίου
Μόνιμος Πάρεδρος του Παιδαγωγι-
κού Ινστιτούτου
Γεώργιος Χαρ. Πολύζος
Πάρεδρος Ε.Θ. του Παιδαγωγικού
Ινστιτούτου

Έργο συγχρηματοδοτούμενο 75%
από το Ευρωπαϊκό Κοινωνικό Τα-
μείο και 25% από εθνικούς πό-
ρους.

**ΠΡΟΣΑΡΜΟΓΗ ΤΟΥ ΒΙΒΛΙΟΥ ΓΙΑ
ΜΑΘΗΤΕΣ ΜΕ ΜΕΙΩΜΕΝΗ ΟΡΑΣΗ**
Ομάδα εργασίας για το Ινστιτούτου
Εκπαιδευτικής Πολιτικής

Προσαρμογή:
Ζαχαρίου Ελένη-Σπυριδούλα,
Εκπαιδευτικός
Κρυσταλλίδη Λήδα-Ευφροσύνη,
Εκπαιδευτικός

Επιμέλεια:
Ζαχαρίου Ελευθερία, Ασκούμενη
Δικηγόρος
Πουρσαλίδου Κλεονίκη, Γραφίστρια

Επιστημονικός υπεύθυνος:
Βασίλης Κουρμπέτης, Σύμβουλος Α΄
του Υ.ΠΟ.ΠΑΙ.Θ

Υπεύθυνη του έργου:
Μαρία Γελαστοπούλου,
M.Ed. Ειδικής Αγωγής

Τεχνική υποστήριξη: Κωνσταντίνος
Γκυρτής, Δρ. Πληροφορικής

**ΥΠΟΥΡΓΕΙΟ ΠΑΙΔΕΙΑΣ,
ΘΡΗΣΚΕΥΜΑΤΩΝ ΚΑΙ ΑΘΛΗΤΙΣΜΟΥ
ΙΝΣΤΙΤΟΥΤΟ ΕΚΠΑΙΔΕΥΤΙΚΗΣ
ΠΟΛΙΤΙΚΗΣ**

**Σωφρόνης Χατζησαββίδης
Αθανασία Χατζησαββίδου**

ΑΝΑΔΟΧΟΣ ΣΥΓΓΡΑΦΗΣ

Ελληνικά

Γράμματα

**ΓΡΑΜΜΑΤΙΚΗ
ΝΕΑΣ ΕΛΛΗΝΙΚΗΣ ΓΛΩΣΣΑΣ
Α', Β', Γ' ΓΥΜΝΑΣΙΟΥ**

ΤΟΜΟΣ 3ος

Ι.Τ.Υ.Ε. «ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ»

5. ΟΙ ΑΝΤΩΝΥΜΙΕΣ

- Προσωπικές
- Αυτοπαθείς
- Δεικτικές
- Ερωτηματικές
- Κτητικές
- Οριστικές
- Αναφορικές
- Αόριστες

Η αντωνυμία είναι ένα μέρος του λόγου που χρησιμοποιείται σε αντικατάσταση κάποιου ουσιαστικού ή κάποιας ονοματικής φράσης. Μπορεί να έχει μέσα στην πρόταση θέση υποκειμένου, αντικειμένου και γενικότερα προσδιορισμού του ρήματος. Ορισμένες αντωνυμίες λειτουργούν και ως επίθετα (αντωνυμικά επίθετα). Οι αντωνυμίες έχουν με αυτήν την έννοια μια λειτουργία

προσδιοριστική, π.χ. Αυτό το αυτόκίνητο έτρεχε με μεγάλη ταχύτητα.

Οι αντωνυμίες είναι οκτώ ειδών: οι προσωπικές, οι κτητικές, οι αυτοπαθείς, οι οριστικές, οι δεικτικές, οι αναφορικές, οι ερωτηματικές και οι αόριστες.

5.1. Προσωπικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Προσωπικές ονομάζονται οι αντωνυμίες οι οποίες αντικαθιστούν λέξεις που δηλώνουν πρόσωπα. Παρουσιάζουν δύο ειδών τύπους: τους δυνατούς και τους αδύνατους. Οι πρώτοι χρησιμοποιούνται για να δοθεί έμφαση ή για να τονιστεί μια αντίθεση, ενώ οι δεύτεροι, που είναι πιο συχνοί στον λόγο, χρησιμοποιούνται στις υπόλοιπες περιπτώσεις.

Δηλώνουν τα τρία πρόσωπα του λόγου, π.χ. Δε θέλω αυτούς, εσένα θέλω (δυνατοί τύποι). Δε θέλει να σε δει στα μάτια του (αδύνατοι τύποι).

Όταν η προσωπική αντωνυμία χρησιμοποιείται για να αναφερθεί σε ένα όνομα ή μια αντωνυμία που προηγείται στον λόγο, λέγεται επαναληπτική, π.χ. Το βιβλίο σου το έχω διαβάσει δυο φορές. Εσένα θα σε καλέσουν αργότερα.

Όταν η προσωπική αντωνυμία χρησιμοποιείται για να προαναγγείλει ένα όνομα που θα αναφερθεί παρακάτω, ονομάζεται προληπτική, π.χ. Να τη η δικηγόρος.

➤ Μορφολογία

Α' ΠΡΟΣΩΠΟ			Β' ΠΡΟΣΩΠΟ	
	δυνατοί	αδύνατοι	δυνατοί	αδύνατοι
Ενικός αριθμός				
Ον.	εγώ	—	εσύ	—
Γεν.	εμένα	μου	εσένα	σου
Αιτ.	εμένα	με	εσένα	σε
Κλητ.	—	—	εσύ	—
Πληθυντικός αριθμός				
Ον.	εμείς	—	εσείς	—
Γεν.	εμάς	μας	εσάς	σας
Αιτ.	εμάς	μας	εσάς	σας

Α' ΠΡΟΣΩΠΟ			Β' ΠΡΟΣΩΠΟ	
	δυνατοί	αδύνατοι	δυνατοί	αδύ- νατοι
Πληθυντικός αριθμός				
Κλητ.	—	—	εσείς	—

Γ' ΠΡΟΣΩΠΟ						
δυνατοί				αδύνατοι		
Ενικός αριθμός						
Ον.	αυτός	αυτή	αυτό	τος	τη	το
Γεν.	αυτού	αυτής	αυτού	του	της	του
Αιτ.	αυτόν	αυτή(ν)	αυτό	τον	την	το

Γ' ΠΡΟΣΩΠΟ						
δυνατοί				αδύνατοι		
Πληθυντικός αριθμός						
Ον.	αυτοί	αυτές	αυτά	τοι	τες	τα
Γεν.	αυτών	αυτών	αυτών	τους	τους	τους
Αιτ.	αυτούς	αυτές	αυτά	τους	τις/τες	τα

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

Οι τύποι της αιτιατικής του ενικού του πρώτου και δεύτερου προσώπου εμένα και εσένα μετά τις προθέσεις από και για χάνουν συνήθως το αρχικό φωνήεν ε-, π.χ. Από μένα για σένα, αντί Από εμένα για εσένα.

Στη γενική του ενικού και του πληθυντικού, καθώς και στην αιτιατική του πληθυντικού του τρίτου προσώπου, παρουσιάζονται στον καθημερινό προφορικό λόγο, σε ύφος υποτιμητικό αλλά και οικείο, και οι τύποι αυτουνού, αυτηνής, αυτωνών και αυτουνούς, π.χ. Τα γράμματα αυτουνού του παιδιού είναι χάλια.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

Για το τελικό ν της αιτιατικής του ενικού αριθμού του αρσενικού γένους (αυτόν, τον) και του θηλυκού γένους (αυτήν, την) βλ. κεφάλαιο Φωνητική – Φωνολογία, ενότητα 2.2, σ. 47-48, Α' τόμος.

5.2. Κτητικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Κτητικές είναι οι αντωνυμίες που δηλώνουν σε ποιο πρόσωπο ανήκει κάτι. Χρησιμοποιούνται πολύ συχνά τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο.

➤ Μορφολογία

Κτητικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Οι γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας μετά από ουσιαστικά. Χρησιμοποιούνται, όταν λέγεται απλά πως κάτι ανήκει σε κάποιο πρόσωπο, π.χ. Αυτό είναι το βιβλίο μου. Αυτή είναι η γυναίκα του.

β) Τα δικός, δική, δικό με τις γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας. Χρησιμοποιείται στις περιπτώσεις που θέλει ο ομιλητής να δώσει έμφαση ή να αντιπαραθέσει αυτό για το οποίο γίνεται λόγος με κάτι άλλο, π.χ. Θέλει το δικό σου βιβλίο, όχι το δικό του. Η αντωνυμία αυτή έχει τρία πρόσωπα και δύο αριθμούς. Κλίνεται όπως τα επίθετα σε -ος, -η, -ο (σσ. 53-59, Β' τόμος). Ανάλογα με

το πρόσωπο και τον αριθμό των κτητόρων, παρουσιάζει τους παρακάτω τύπους:

A' πρόσωπο: για έναν κτήτορα: δικός μου, δική μου, δικό μου,
για πολλούς κήτορες: δικός μας, δική μας, δικό μας.

B' πρόσωπο: για έναν κήτορα: δικός σου, δική σου, δικό σου,
για πολλούς κήτορες: δικός σας, δική σας, δικό σας.

Γ' πρόσωπο: για έναν κήτορα: δικός του/της, δική του/της, δικό του/της,
για πολλούς κήτορες: δικός τους, δική τους, δικό τους.

5.3. Αυτοπαθείς αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία -Χρήση: Αυτόπαθείς αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που δείχνουν ότι το πρόσωπο

**που ενεργεί το ίδιο συγχρόνως δε-
χεται και την ενέργεια. Δε χρησιμο-
ποιούνται τόσο συχνά όσο οι προ-
σωπικές και οι κτητικές αντωνυμίες.
Εμφανίζονται συνήθως στον προ-
φορικό λόγο.**

➤ Μορφολογία

**Οι αυτοπαθείς αντωνυμίες παρου-
σιάζουν τύπους μόνο στην ονομα-
στική, τη γενική και την αιτιατική.**

		Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Α΄ ΠΡΟΣΩΠΟ	Ον.	ο εαυτός μου	ο εαυτός μας
	Γεν.	του εαυτού μου	του εαυτού μας και των εαυτών μας
	Αιτ.	τον εαυτό μου	τον εαυτό μας και τους εαυτούς μας

		Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Β' ΠΡΟΣΩΠΟ	Ον.	ο εαυτός σου	ο εαυτός σας
	Γεν.	του εαυτού σου	του εαυτού σας και των εαυτών σας
	Αιτ.	τον εαυτό σου	τον εαυτό σας και τους εαυτούς σας

		Ενικός αριθμός	Πληθυντικός αριθμός
Γ' ΠΡΟΣΩΠΟ	Ον.	ο εαυτός του	ο εαυτός τους
	Γεν.	του εαυτού του	του εαυτού τους και των εαυτών τους
	Αιτ.	τον εαυτό του	τον εαυτό τους και τους εαυτούς τους

Στο γ' πρόσωπο υπάρχουν και οι τύποι του εαυτού των, τον εαυτό των και τους εαυτούς των, οι οποίοι χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια και μόνο σε τυπικό ύφος.

5.4. Οριστικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Οριστικές αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που διακρίνουν κάτι από άλλα όμοιά του. Η χρήση τους δεν είναι ιδιαίτερα συχνή.

➤ Μορφολογία

Οριστικές αντωνυμίες είναι:

α) Το επίθετο ο ίδιος, η ίδια, το ίδιο, με το άρθρο.

β) Το επίθετο μόνος, μόνη, μόνο, χωρίς το άρθρο και με τις γενικές των αδύνατων τύπων της προσωπικής αντωνυμίας (μόνος μου, μόνη μου, μόνο μου κτλ.).

Το ίδιος κλίνεται σύμφωνα με το επίθετο τίμιος, -α, -ο (βλ. σσ. 59-65, Β' τόμος), ενώ το μόνος σύμφωνα με το επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σσ. 53-59, Β' τόμος).

5.5. Δεικτικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Δεικτικές αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που χρησιμοποιούνται για να δείξουμε κάτι. Χρησιμοποιούνται πολύ συχνά τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο για να δείξουν- ανάλογα με τον τύπο της αντωνυμίας-πολύ κοντινά, κοντινά ή και μακρινά πρόσωπα, ζώα, πράγματα και καταστάσεις.

➤ Μορφολογία

Δεικτικές αντωνυμίες είναι οι εξής:
α) Αυτός, αυτή, αυτό, που χρησιμοποιείται για κοντινά πρόσωπα ή πράγματα ή για κάτι στο οποίο αναφερθήκαμε προηγουμένως, π.χ. Πήρε αυτά τα βιβλία και έφυγε. Τα έκανε όλα αυτά [που είπα προηγουμένως] και κοιμήθηκε.

β) (Ε)Τούτος, (ε)τούτη, (ε)τούτο,
που χρησιμοποιείται για πολύ κο-
ντινά πρόσωπα ή πράγματα,
π.χ. Δώσε στα παιδιά **τούτο**, για να
σου δώσουν την μπάλα.

γ) Εκείνος, εκείνη, εκείνο, που χρη-
σιμοποιείται για πρόσωπα ή πράγ-
ματα που βρίσκονται μακριά,
π.χ. Θέλει κι αυτά κι **εκείνα**.

δ) Τέτοιος, τέτοια, τέτοιο, που χρη-
σιμοποιείται για να δηλωθεί μια
ποιότητα, π.χ. Ο Κώστας; Νομίζω
πως κάνεις λάθος. Δεν είναι **τέτοιος**.

ε) Τόσος, τόση, τόσο, που χρησιμο-
ποιείται για να δηλωθεί μια ποσό-
τητα, π.χ. Μίλησα με **τόσους** κι άλ-
λους **τόσους**, που δε θυμάμαι τον α-
ριθμό τους.

Όλες οι δεικτικές αντωνυμίες κλί-
νονται σύμφωνα με το
επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σσ.
53-59, Β' τόμος), εκτός από την α-

ντωνυμία τέτοιος, τέτοια, τέτοιο, που κλίνεται σύμφωνα με το επίθετο τίμιος, -α, -ο (βλ.σσ.59-65, Β' τόμος).

5.6. Αναφορικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Αναφορικές αντωνυμίες ονομάζονται αυτές που εισάγουν δευτερεύουσες αναφορικές προτάσεις, οι οποίες είτε αποτελούν όρους που βρίσκονται έξω από την κύρια πρόταση είτε είναι οι ίδιες όροι της πρότασης (βλ. σσ.18-24, ΣΤ' τόμος). Η χρήση τους είναι πολύ συχνή τόσο στον καθημερινό προφορικό λόγο όσο και στον γραπτό. Η χρήση των αντωνυμιών που και ο οποίος, η οποία, το οποίο προσδιορίζεται και από παράγοντες σημασιολογικούς και υφολογικούς.

➤ **Μορφολογία**

Αναφορικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Που (άκλιτο): αναφέρεται σε ονόματα που μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε γένος, αριθμό και πτώση, π.χ. Ο δρόμος που οδηγεί στο κέντρο της πόλης είναι κλειστός. Όλα τα κείμενα που έγραψε δημοσιεύτηκαν.

β) Ο οποίος, η οποία, το οποίο: κλίνεται και στα τρία γένη μαζί με το άρθρο, όπως το επίθετο νέος, -α, -ο (βλ. σσ.59-65, Β' τόμος). Χρησιμοποιείται στον λόγο αντί για την άκλιτη αντωνυμία που στις εξής περιπτώσεις: i) για να αποφευχθεί ενδεχόμενη ασάφεια, π.χ. Χάθηκε το κουτί με τις φωτογραφίες, τις οποίες μου έδωσες χθες (είναι σαφές ότι έδωσε τις φωτογραφίες), αντί Χάθη-

κε το κουτί με τις φωτογραφίες που μου έδωσες χθες (είναι ασαφές αν έδωσε το κουτί μόνο ή το κουτί με τις φωτογραφίες ή τις φωτογραφίες), ii) για να αποφευχθεί επανάληψη του που, π.χ. Η καθηγήτρια που διδάσκει μουσική έχει μια φωνή με την οποία μαγεύει τα παιδιά, αντί Η καθηγήτρια που διδάσκει μουσική έχει μια φωνή που μαγεύει τα παιδιά, iii) σε πολύ τυπικό ύφος, π.χ. Οι αρχιερείς, οι οποίοι συμμετείχαν στην Ιερά Σύνοδο της Εκκλησίας της Ελλάδος, συναντήθηκαν με τον πρωθυπουργό.

γ) Όποιος, όποια, όποιο: κλίνεται και στα τρία γένη χωρίς το άρθρο, όπως το επίθετο τίμιος, -α, -ο (βλ.σσ. 59-65, Β' τόμος). Στη γενική του ενικού, συνήθως σε οικείο ύφος, παρουσιάζει και τους μορφολογικούς τύπους οποιανού (αρσ.), οποια-

νής (θηλ.), οποιανού (ουδετ.), στη γενική πληθυντικού τον τύπο οποιανών και για τα τρία γένη και στην αιτιατική του πληθυντικού του αρσενικού τον τύπο οποιανούς, π.χ. Όποια παιδιά έχουν μαζί τους ταυτότητα να μείνουν στην αίθουσα. Οποιανών τα ονόματα αρχίζουν από δέλτα να έρθουν εδώ.

δ) Όσος, όση, όσο: κλίνεται και στα τρία γένη χωρίς το άρθρο, όπως το επίθετο ελεύθερος, -η, -ο (βλ.σσ. 53-59, Β' τόμος), π.χ. Όσες φορές και να μου το πεις, δεν το θυμάμαι.

ε) Ό,τι (άκλιτο): έχει τη σημασία του οτιδήποτε, αλλά σε ορισμένες περιπτώσεις και τη σημασία του όποιος, -α, -ο, π.χ. Ο Γιώργος θα κάνει ό,τι (= οτιδήποτε) πεις εσύ. Ξυπνάει καθημερινά ό,τι (=όποια) ώρα θέλει.

στ) Οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, ότι-

δήποτε: αποτελούν σύνθεση των αντωνυμιών όποιος, -α, -ο, όσος,-η, ο και ό,τι με το επίθημα -δήποτε. Οι δύο πρώτες διατηρούν την κλίση που έχουν πριν από τη σύνθεση, ενώ η τρίτη είναι άκλιτη, π.χ. Οποιοσδήποτε και να σας το πει και οσεσδήποτε φορές, εσείς θα κάνετε οτιδήποτε θέλετε.

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

Η αντωνυμία ό,τι γράφεται με υποδιαστολή, ενώ ο ειδικός σύνδεσμος ότι γράφεται χωρίς υποδιαστολή, π.χ. 'Ο,τι μου ζητά, του το δίνω (αναφορική αντωνυμία). Νομίζω **ότι** μου ζητά πολλά (ειδικός σύνδεσμος).

5.7. Ερωτηματικές αντωνυμίες

Ορισμός - Λειτουργία - Χρήση: Ερωτηματικές ονομάζονται οι αντωνυμίες που χρησιμοποιούνται, όταν θέλουμε να ρωτήσουμε κάτι. Η χρήση τους είναι πολύ συχνή στον προφορικό λόγο, κυρίως σε κειμενικά είδη που περιέχουν πολλές ερωτήσεις (συνεντεύξεις, ερωταποκρίσεις κτλ.).

➤ Μορφολογία

Ερωτηματικές αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Τι (άκλιτο): π.χ. Τι κάνεις;

β) Ποιος, ποια, ποιο: π.χ. Ποια άσκηση έχουμε σήμερα; Κλίνεται όπως το επίθετο γλυκός, -ιά, -ό (βλ.σσ.66-68, Β' τόμος). Παρουσιάζει δεύτερους τύπους στη γενική ενικού και πληθυντικού και στην αιτιατική

πληθυντικού: ποιου / ποιανού, ποιας / ποιανής, ποιων / ποιανών, ποιους / ποιανούς. Αυτοί οι δεύτεροι τύποι είναι πολύ συχνοί στον προφορικό λόγο, σε οικείο ύφος, καθώς και στη λογοτεχνία.

Ενικός αριθμός			
	Αρσενι- κό	Θηλυ- κό	Ουδέτε- ρο
Ονομ.	ποιος	ποια	ποιο
Γεν.	ποιου	ποιας	ποιου
Αιτ.	ποιον	ποια (ν)	ποιο

Πληθυντικός αριθμός			
	Αρσενικό	Θηλυκό	Ουδέτε- ρο
Ονομ.	ποιοι	ποιες	ποια
Γεν.	ποιων	ποιων	ποιων
Αιτ.	ποιους	ποιες	ποια

Στη γενική ενικού χρησιμοποιείται συχνά σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος, αντί για το αρσενικό και ουδέτερο ποιου/ποιανού, ο τύπος τίνος, π.χ. **Τίνος** παιδιού είναι το βιβλίο; Αντίστοιχα, στη γενική πληθυντικού μπορεί να εμφανίζεται σε όλα τα γένη, αντί για το ποιων/ποιανών, ο τύπος τίνων, π.χ. **Τίνων** είναι η σειρά;

γ) Πόσος, πόση, πόσο: κλίνεται όπως το επίθετο ελεύθερος, -η, -

ο (βλ. σσ. 53-59, Β' τόμος), π.χ. Πόσα μολύβια έχεις στην τσάντα σου;

ΟΡΘΟΓΡΑΦΙΑ:

Το ουδέτερο της ερωτηματικής αντωνυμίας ποιος, ποια, ποιο γράφεται με οι (ποιο), ενώ το ποσοτικό επίρρημα πιο με ι, π.χ. – Ποιο τραγούδι ακούς; – Το πιο ωραίο.

5.8. Αόριστες αντωνυμίες

Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση: Αόριστες αντωνυμίες λέγονται οι αντωνυμίες που χρησιμοποιούνται για κάποιο άτομο ή για κάποιο πράγμα που δεν το ονομάζουμε είτε γιατί δεν το ξέρουμε είτε γιατί δε θέλουμε να το ονομάσουμε. Η χρήση τους εί-

ναι συχνή τόσο στον προφορικό όσο και στον γραπτό λόγο.

Αόριστες αντωνυμίες είναι οι εξής:

α) Ένας, μία/μια, ένα: Οι τύποι αυτοί συμπίπτουν με τους τύπους του αριθμητικού, που χρησιμεύει και για το αόριστο άρθρο. Δηλώνει πρόσωπα ή πράγματα με άγνωστη ταυτότητα, π.χ. Έρθε ένας και άνοιξε την πόρτα.

β) Κανένας/κανείς, καμιά/καμία, κανένα: κλίνεται όπως το ένας, μια/μία, ένα (βλ. σσ. 93-94, Α' τόμος) μόνο στον ενικό. Το κανείς έχει δύο σημασίες: i) σημαίνει κάποιος, όταν η φράση δεν έχει άρνηση, π.χ. Αν σ' ενοχλήσει κανείς, να μου το πεις. Έχεις καμιά καραμέλα;, ii) σημαίνει ούτε ένας, όταν η φράση είναι αρνητική, π.χ. Κανείς δε μίλησε (ούτε ένας).

γ) Κάποιος, κάποια, κάποιο: δηλώνει

συγκεκριμένο πρόσωπο ή πράγμα, του οποίου η ταυτότητα δεν είναι γνωστή. Κλίνεται κατά το τίμιος, -α, -ο (βλ.σσ.59-65, Β' τόμος), π.χ. Χτύπησε κάποιος την πόρτα. Το διάβασα σε κάποιο βιβλίο.

δ) Μερικοί, μερικές, μερικά: δηλώνει λίγα πρόσωπα ή πράγματα, των οποίων η ταυτότητα δεν είναι σαφής. Κλίνεται μόνο στον πληθυντικό όπως το ελεύθεροι, -ες, -α (βλ.σσ.53-59, Β' τόμος), π.χ. Μερικοί δεν ήθελαν να τον ακούσουν. Μερικές από αυτές τις ταινίες είναι πολύ καλές.

ε) Κάτι, κατιτί [άκλιτα]: δηλώνουν κάποιο πράγμα του οποίου η ταυτότητα δεν είναι σαφής. Αναφέρονται σε ονόματα που μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε γένος, αριθμό και πτώση, π.χ. Αγόρασα κάτι που θα σου αρέσει πολύ.

Δώσε μου κατιτί.

στ) Τίποτε/τίποτα: αναφέρεται σε ονόματα που μπορούν να βρίσκονται σε οποιοδήποτε γένος, αριθμό και πτώση. Είναι άκλιτο και έχει δύο σημασίες: i) έχει τη σημασία του κάτι, όταν βρίσκεται σε ερωτηματική ή υποθετική πρόταση, π.χ. 'Έχει τίποτε να φάμε; 'Έχεις τίποτε να μου πεις;; ii) έχει αρνητική σημασία, όταν η φράση είναι αρνητική, π.χ. Δεν άκουσα τίποτε από όσα είπες.

ζ) Κάμποσος, κάμποση, κάμποσο: δηλώνει ένα ποσό αρκετό αλλά όχι καθορισμένο και κλίνεται όπως το ελεύθερος, -η, -ο (βλ.σσ. 53-59, Β' τόμος), π.χ. Είχε κάμποσο κόσμο στην αίθουσα και δυσκολεύτηκα να βρω θέση.

η) Κάθε: προσδιορίζει αόριστα πρόσωπα ή πράγματα. Είναι άκλι-

το και χρησιμοποιείται ως επίθετο, με ή χωρίς άρθρο, με ονόματα οποιασδήποτε πτώσης, π.χ. (Η) Κάθε πόλη έχει την ιστορία της.

θ) Καθένας, καθεμιά/καθεμία, καθένα: δηλώνει κάθε πρόσωπο ή πράγμα ενός συνόλου χωριστά.

Κλίνεται όπως το ένας, μια/μία, ένα (βλ. σσ.93-94, Α' τόμος), π.χ. Ο καθένας έχει τον ρόλο του.

ι) Καθετί: σημαίνει άλλοτε οτιδήποτε και άλλοτε τα πάντα. Είναι άκλιτο και συνηθίζεται με ή χωρίς άρθρο στην ονομαστική και την αιτιατική, π.χ. Προσέχω το καθετί που λες.

ια) (Ο, η, το) δείνα, (ο, η, το) τάδε: και οι δύο χρησιμοποιούνται συνήθως στον ενικό και για τα τρία γένη, όταν δε θέλουμε να ονομάσουμε πρόσωπα ή πράγματα, π.χ. Ας

πούμε ότι έρχεται ο δείνα και σου λέει να πας στο τάδε μέρος, τι θα του πεις;

ιβ) Άλλος, άλλη, άλλο: δηλώνει ένα πρόσωπο ή πράγμα που διακρίνεται από κάποιον ή κάτι άλλο. Κλίνεται όπως το ελεύθερος, -η, -ο (βλ. σσ. 53-59, Β' τόμος), π.χ. Έγι-νε άλλος άνθρωπος. Θα έρθει το άλλο καλοκαίρι.

Παρατηρώ και... καταλαβαίνω...

1. Οι αντωνυμίες χρησιμοποιούνται στον λόγο για να αντικαταστήσουν κάποιες λέξεις. Παρατηρήστε τα δύο παρακάτω κείμενα. Στο πρώτο υπάρχουν όλες οι λέξεις αυτούσιες, ενώ στο δεύτερο ορισμένες λέξεις αντικαθίστανται

από αντωναυμίες.

α) Όλοι οι υπάλληλοι θαύμαζαν τον διευθυντή της εταιρείας. Ο διευθυντής αγαπούσε πολύ τους υπαλλήλους.

Μαζί με τους υπαλλήλους έτρωγε τα μεσημέρια, πήγαινε εκδρομές και περιπάτους. Οι υπάλληλοι εκτιμούσαν και σέβονταν τον διευθυντή.

β) Όλοι οι υπάλληλοι θαύμαζαν τον διευθυντή της εταιρείας. Αυτός τους αγαπούσε πολύ. Μαζί τους έτρωγε τα μεσημέρια, πήγαινε εκδρομές και περιπάτους. Εκείνοι τον εκτιμούσαν και τον σέβονταν.

Παρατηρούμε πως στο δεύτερο κείμενο αποφεύγονται οι επαναλήψεις. Τα πρόσωπα που αναφέρονται στο πρώτο κείμενο (ο

διευθυντής, οι υπάλληλοι) αντικαθίστανται στο δεύτερο κείμενο με προσωπικές (αυτός, τους, τον) και με δεικτικές αντωνυμίες (εκείνοι). Έτσι, το κείμενο γίνεται πιο οικονομικό εκφραστικά και η επικοινωνία πιο αποτελεσματική.

2. Να παρατηρήσετε τα παρακάτω ζευγάρια φράσεων.

α. Τα ψώνια είναι **αυτής** της κυρίας.

β. Τα ψώνια είναι **αυτηνής** της κυρίας.

γ. Τα βιβλία **αυτών** των μαθητών είναι σχισμένα.

δ. Τα βιβλία **αυτωνών** των μαθητών είναι σκισμένα. Οι φράσεις α και γ χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ

οι β και δ χρησιμοποιούνται συχνά στον προφορικό λόγο.

4. Η αναφορική αντωνυμία ο οποίος, η οποία, το οποίο και το άκλιτο αναφορικό που χρησιμοποιούνται πολύ συχνά στον λόγο χωρίς διάκριση. Η χρήση τους όμως πρέπει να προσδιορίζεται από το ύφος του λόγου μέσα στο οποίο εντάσσονται.

Παρατηρήστε τις παρακάτω φράσεις.

α1. Οι κύριοι **οι οποίοι εισήλθαν πριν από λίγο παρακαλούνται να προσέλθουν στο ταμείο του καταστήματος (λόγος εκφωνητή σε μεγάλο εμπορικό κατάστημα).**

α2. Οι κύριοι **που εισήλθαν πριν από λίγο παρακαλούνται να προσέλθουν στο ταμείο του κα-**

ταστήματος.

β1. Αυτά που έκανες στον αδελφό σου να μην τα ξανακάνεις (λόγος του γονιού προς το παιδί).

β2. Αυτά τα οποία έκανες στον αδελφό σου να μην τα ξανακάνεις.

γ1. Ρε Πέτρο, οι φωτογραφίες που έβγαλες είναι πρώτες. Φυσάνε σου λέω (λόγος σε νεανική παρέα).

γ2. Ρε Πέτρο, οι φωτογραφίες τις οποίες έβγαλες είναι πρώτες. Φυσάνε σου λέω.

Στις παραπάνω φράσεις φαίνεται πως αλλού ταιριάζει περισσότερο η χρήση της αντωνυμίας ο οποίος, η οποία, το οποίο (φράση α1), ενώ σε άλλες το που (φράσεις β1, γ1). Η α1 είναι σε

τυπικό ή ουδέτερο ύφος, ενώ οι β1 και γ1 σε οικείο ύφος.

4. Παρατηρήστε τα παρακάτω ζευγάρια ερωτήσεων.

α1. **Ποιου** είναι το βιβλίο;

α2. **Ποιανού** είναι το βιβλίο;

β1. **Ποιας** κοπέλας είναι η ζακέτα;

β2. **Ποιανής** κοπέλας είναι η ζακέτα;

Από τα παραπάνω παραδείγματα φαίνεται πως η χρήση του β' τύπου της ερωτηματικής αντωνυμίας ποιος, ποια, ποιο στη γενική ενικού ή πληθυντικού δεν παρουσιάζει καμιά σημασιολογική διαφορά. Πρόκειται μάλλον για διαφορά ύφους. Οι τύποι ποιανού, ποιανής, ποιανών χρησιμοποιούνται σε οικείο ύφος.

ΣΥΝΟΠΤΙΚΟΣ ΠΙΝΑΚΑΣ

α/α	Είδος	Αντωνυμίες		
1.	Προσωπικές	εγώ, εσύ, αυτός, -ή, -ό (μου, σου, του/της, τος, τη, το)		
2.	Κτητικές	1. μου, σου, του/της	2. δικός, -ή, -ό μου,σου, του	3. δικός, -ή, -ό μας, σας, τους
3.	Αυτοπαθείς	ο εαυτός μου, σου, του		

α/α	Είδος		Αντωνυμίες	
4.	Οριστικές	1. ο ίδιος, η ίδια, το ίδιο	2. μόνος, -η, -ο μου, σου, του	
5.	Δεικτικές	1. αυτός, -ή, -ό 2. (ε)τούτος, -η, -ο	3. εκείνος, -η, -ο 4. τέτοιος, -α, -ο	5. τόσοσ, -η, -ο

α/α	Είδος	Αντωνυμίες		
6.	Αναφορικές	1. που 2. ο οποίος, η -α, το -ο 3. όποιος, -α, -ο	4. όσος, -η, -ο 5. ό,τι	6.οποιοσδήποτε, οσοσδήποτε, οτιδήποτε
7.	Ερωτηματι- κές	1. τι	2. ποιος, -α, -ο	3. πόσος, -η, -ο

α/ α	Εἶ- δος	Αντωνυμίες		
8.	Αὐ- ρι- στες	1.ένας, μια/μία, ένα 2.κανένας/ κανείς, καμιά/καμία, κανένα 3. κάποιος, -α, -ο 4. μερικοί, -ές, -ά 5.κάτι, κατιτί	6.τίποτε/τίπο- τα 7.κάμποσος, -η, -ο 8.κάθε 9.καθένας, καθεμιά/καθε- μία, καθένα	10.καθε- τί 11.ο,η, το δείνα, ο, η, το τάδε 12. άλλος, -η, -ο

6. ΤΑ ΡΗΜΑΤΑ

- Το ρήμα: λειτουργία και χρήση
- Τα παρεπόμενα (διαθέσεις, φωνές, εγκλίσεις, χρόνοι, ποιόν ενέργειας, αριθμοί, πρόσωπα)
- Ο σχηματισμός (θέμα, κατάληξη, χαρακτήρας, αύξηση, βοηθητικά ρήματα)
- Παραδείγματα κλίσης. Μορφολογική ποικιλία
- Τα θέματα
- Ρήματα ιδιόκλιτα, ελλειπτικά, απρόσωπα, αποθετικά, ανώμαλα
- Οι μετοχές

6.1. Ορισμός - Λειτουργία -Χρήση

Το ρήμα είναι ένα μέρος του λόγου που δείχνει ότι ένα πρόσωπο, ζώο

ή πράγμα ενεργεί ή παθαίνει κάτι ή απλώς βρίσκεται σε μια δεδομένη κατάσταση. Το πρόσωπο, το ζώο, το πράγμα ή η έννοια ονομάζεται υποκείμενο και μαζί με το ρήμα δημιουργούν λεκτικές ενότητες που έχουν ένα πλήρες νόημα και ονομάζονται προτάσεις. Το υποκείμενο (ή τα υποκείμενα) μπορεί να είναι παρόν στον λόγο, π.χ. Ο Νίκος διαβάζει, μπορεί όμως και να απουσιάζει, όταν εννοείται από τα συμφραζόμενα, π.χ. Η ελευθερία αποτελεί ιδεώδες του ανθρώπου· είναι μια αξία πανανθρώπινη. Είναι ευνόητο ότι το ρήμα είναι πολύ συχνό στον λόγο, αφού αποτελεί απαραίτητο συστατικό της πρότασης, γύρω από το οποίο οργανώνεται το μήνυμα που μεταδίδεται στην επικοινωνία.

6.2. Μορφολογία

α. Τα παρεπόμενα του ρήματος

Το ρήμα αποτελεί το πιο σύνθετο μέρος του μορφολογικού συστήματος της νέας ελληνικής. Με τις μορφολογικές διαφοροποιήσεις του εκφράζεται η κατάσταση στην οποία βρίσκεται το υποκείμενο, ο χρόνος κατά τον οποίο γίνεται μια πράξη, ο αριθμός των προσώπων που μετέχουν σε μια ενέργεια, η διάθεση του υποκειμένου κ.ά. Πρόκειται για τις ακόλουθες γραμματικές κατηγορίες: τις διαθέσεις, τις φωνές, τις εγκλίσεις, το ποιόν ενέργειας, τους χρόνους, τους αριθμούς και τα πρόσωπα.

➤ Οι διαθέσεις

Διάθεση είναι μια ιδιότητα του ρήματος με την οποία φαίνεται αν το υποκείμενο ενεργεί ή παθαίνει ή απλώς βρίσκεται σε μια δεδομένη κατάσταση. Οι διαθέσεις είναι τέσσερις: η ενεργητική, η παθητική, η μέση και η ουδέτερη.

➤ Οι φωνές

Φωνές ονομάζονται οι ομάδες μορφολογικών τύπων των ρημάτων. Η νέα ελληνική έχει δύο φωνές: την ενεργητική και την παθητική.

- Η ενεργητική φωνή περιλαμβάνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που στο πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώ-

τα έχουν κατάληξη -ω, π.χ. θέλω, ζω.

- Η παθητική φωνή περιλαμβάνει το σύνολο των ρηματικών τύπων που στο πρώτο ενικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα έχουν κατάληξη -μαι, π.χ. γελιέμαι, μιμούμαι, μοιράζομαι, χαίρομαι. Πολλά ρήματα έχουν ρηματικούς τύπους και στις δύο φωνές, π.χ. κλείνω - κλείνομαι. Υπάρχουν και ρήματα που έχουν τύπους μόνο σε μία φωνή. Τα ρήματα που έχουν μόνο παθητική φωνή ονομάζονται **αποθετικά**, π.χ. έρχομαι, γίνομαι. Σύμφωνα με ορισμένες γραμματικές περιγραφές αποθετικά θεωρούνται όσα έχουν μόνο παθητική φωνή με ενεργητική διάθεση και χρησιμοποιούνται ως μεταβατικά με α-

ντικείμενο σε αιτιατική, π.χ. αισθάνομαι, υπόσχομαι.

➤ Οι εγκλίσεις

Εγκλίσεις ονομάζονται οι μορφές που παίρνει ένα ρήμα προκειμένου να δηλωθεί η στάση του ομιλητή απέναντι σε ό,τι σημαίνει το ρήμα. Με αυτές εκφράζονται συχνά διάφορες τροπικότητες, δηλαδή σημασιολογικές λειτουργίες που δείχνουν την υποκειμενική στάση του ομιλητή. Οι εγκλίσεις είναι δύο ειδών: οι προσωπικές και οι απρόσωπες.

- **Οι προσωπικές εγκλίσεις έχουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος και είναι η οριστική, η υποτακτική και η προστακτική.**

- **Οι απρόσωπες εγκλίσεις είναι αυτές που δε διαθέτουν ξεχωριστούς μορφολογικούς τύπους για τα διάφορα πρόσωπα του ρήματος. Είναι το απαρέμφατο και η μετοχή.**

– Το απαρέμφατο είναι άκλιτος τύπος του ρήματος και χρησιμοποιείται για τον σχηματισμό ορισμένων χρόνων στην ενεργητική και την παθητική φωνή, π.χ. έχω δέσει, είχε δεθεί.

– Η μετοχή αποτελεί μια ακόμα έγκλιση. Στην ενεργητική φωνή παρουσιάζει έναν άκλιτο τύπο σε -(ο)ώντας, π.χ. γράφοντας, τραγουδώντας. Στην παθητική φωνή παρουσιάζει κλιτούς τύπους και

στα τρία γένη, π.χ. γραμμένος, -η, -ο.

➤ Οι χρόνοι

Χρόνοι ονομάζονται οι μορφολογικοί τύποι του ρήματος με τους οποίους δηλώνεται πότε γίνεται αυτό που σημαίνει το ρήμα. Οι χρόνοι είναι τριών ειδών: α) οι παροντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι γίνεται στο παρόν (ενεστώτας, παρακείμενος), β) οι παρελθοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι έγινε στο παρελθόν (παρατατικός, αόριστος, υπερσυντέλικος) και γ) οι μελλοντικοί, που δηλώνουν ότι κάτι θα γίνει στο μέλλον (συνοπτικός μέλλοντας, εξακολουθητικός μέλλοντας, συντελεσμένος μέλλοντας). Πρέπει να επισημανθεί ότι τη χρονική αυτή διάσταση την εκφρά-

**ζουν κυρίως οι τύποι της οριστικής
έγκλισης.**

➤ Το ποιόν της ενέργειας

Ποιόν ενέργειας είναι μια μορφολογική κατηγορία που αναφέρεται στον τρόπο με τον οποίο παρουσιάζει ο ομιλητής το αν η ενέργεια που δηλώνει το ρήμα εμφανίζεται ως ολοκληρωμένη, ως εξελισσόμενη, ως μοναδικό γεγονός κτλ. Ως προς το ποιόν ενέργειας στην οριστική διακρίνονται τρία είδη χρόνων: α) οι μη συνοπτικοί ή εξακολουθητικοί (ενεστώτας, παρατατικός και εξακολουθητικός μέλλοντας), β) οι συνοπτικοί ή στιγμιαίοι (αόριστος και συνοπτικός μέλλοντας) και γ) οι συντελεσμένοι (παρακείμενος, υπερσυντέλικος και συντελεσμένος μέλλοντας). Στην υποτακτική διακρίνονται: η υποτακτική ενεστώτα (λέγεται και εξακολουθητική υποτακτική), η υποτακτική αορίστου (λέγεται και

συνοπτική υποτακτική) και η υποτακτική παρακειμένου (λέγεται και συντελεσμένη υποτακτική). Στην προστακτική διακρίνονται: η προστακτική ενεστώτα (λέγεται και εξακολουθητική προστακτική) και η προστακτική αορίστου (λέγεται και συνοπτική προστακτική).

➤ Οι αριθμοί

Οι μορφολογικοί τύποι του ρήματος που δείχνουν την ποσότητα των υποκειμένων του ρήματος, αν δηλαδή είναι ένα ή πολλά, δηλώνουν αυτό που στη Γραμματική ονομάζεται αριθμός. Οι αριθμοί του ρήματος της νέας ελληνικής είναι δύο: ο ενικός και ο πληθυντικός.

➤ Τα πρόσωπα

Ο μορφολογικός τύπος του ρήματος που δείχνει το πρόσωπο της ομιλίας λέγεται **πρόσωπο**. Τα πρόσωπα της ομιλίας είναι τρία:

- Το πρώτο πρόσωπο, π.χ. **Εγώ** μπαίνω στο σχολείο. **Εμείς** διαβάζουμε.
- Το δεύτερο πρόσωπο, π.χ. **Εσύ** αναπνέεις. **Εσείς** παίζετε.
- Το τρίτο πρόσωπο, π.χ. **Αυτό** αξίζει. **Αυτοί** τρέχουν.

β. Ο σχηματισμός του ρήματος

Για να σχηματιστεί ένας ρηματικός τύπος, πρέπει να συνδυαστούν μεταξύ τους είτε ορισμένες λέξεις (π.χ. έχω+απαρέμφατο), οπότε έ-

χουμε περιφραστικούς ρηματικούς τύπους, είτε ορισμένα μορφήματα, κομμάτια δηλαδή της λέξης, που, όταν συνδυάζονται με άλλα κομμάτια, αποκτούν κάποιο νόημα (π.χ. έβλεπα), οπότε έχουμε μονολεκτικούς ρηματικούς τύπους. Αυτές οι λέξεις και αυτά τα μορφήματα παίρνουν κάποιες ονομασίες ανάλογα με την κατηγορία στην οποία ανήκουν. Καθεμιά κατηγορία από αυτές έχει έναν ιδιαίτερο λόγο στον σχηματισμό των ρηματικών τύπων. Παρακάτω θα δούμε τις ονομασίες και τους ρόλους που παίρνουν αυτές οι λέξεις και αυτά τα μορφήματα.

➤ Θέμα, κατάληξη και χαρακτήρας

Θέμα ονομάζεται το πρώτο μέρος του ρηματικού τύπου, το οποίο κα-

τά την κλίση του ρήματος μένει αμετάβλητο, π.χ. το δηλών- στους τύπους δηλώνω, δηλώνεις κτλ., το ακουσ- στους τύπους άκουσα, άκουσες κτλ. Τα θέματα του ρήματος είναι δύο ειδών: **το ενεστωτικό** και **το αοριστικό**, π.χ. για το ρήμα δηλώνω το ενεστωτικό είναι το δηλών- και για το αοριστικό τα δήλωσ- (για τον ενεργητικό αόριστο) και δηλώθ- (για τον παθητικό αόριστο).

Από το ενεστωτικό θέμα σχηματίζονται ο ενεστώτας, ο παρατατικός και ο εξακολουθητικός μέλλοντας, π.χ. από το δηλών-

ενεστώτας → δηλών-ω
δηλών-ομαι
παρατατικός → δήλων-α
δηλών-ομαι

**εξακολ. Μέλλοντας → θα δηλών-ω
θα δηλών-ομαι.**

**Από το αοριστικό θέμα του ενεργη-
τικού αόριστου σχηματίζονται ο αό-
ριστος, ο συνοπτικός μέλλοντας και
το απαρέμφατο της ενεργητικής
φωνής,
π.χ. από το δήλωσ-**

**αόριστος → δήλω-σα
συνοπτικός μέλλοντας → θα δη-
λώσω**

απαρέμφατο → (έχω) δηλώσει.

**Από το αοριστικό θέμα του παθητι-
κού αορίστου σχηματίζονται ο αόρι-
στος, ο συνοπτικός μέλλοντας και
το απαρέμφατο της παθητικής φω-
νής,
π.χ. από το δηλώθ-**

**αόριστος → δηλώθηκα
συνοπτικός μέλλοντας → θα δηλω-
θώ**

απαρέμφατο → (έχω) δηλωθεί.

Κατάληξη είναι το τελευταίο μέρος του ρηματικού τύπου, το οποίο κατά την κλίση του ρήματος αλλάζει, π.χ. τα -ω, -εις στο δηλών-ω, δηλών-εις και τα -α, -ες στο άκουσ-α, άκουσ-ες.

Χαρακτήρας ονομάζεται ο τελευταίος φθόγγος του θέματος, π.χ. τον στο δηλών-ω. Ο χαρακτήρας του ενεστωτικού θέματος ονομάζεται ενεστωτικός χαρακτήρας, ενώ του αοριστικού αοριστικός χαρακτήρας.

Θεματικό φωνήεν ονομάζεται το φωνήεν (ή δίψηφο) που βρίσκεται στην τελευταία συλλαβή πριν από την κατάληξη, π.χ. το θεματικό φωνήεν του τηγανίζω είναι το -ι.

➤ **Αύξηση, εξωτερική και εσωτερική**

Αύξηση ονομάζεται ένα μέρος του μορφολογικού τύπου του ρήματος, που μπαίνει πριν από το θέμα στον παρατατικό και στον αόριστο οριστικής και με το οποίο δηλώνεται ότι η πράξη που εκφράζει το ρήμα έγινε στο παρελθόν, π. χ. λέω → έλεγα, καταγράφω → κατέγραψα. Το μόρφημα της αύξησης μπορεί να πραγματώνεται με το ε ή, σπάνια, με το η, π.χ. έ-παιζα, ή-ξερα.

Η αύξηση διακρίνεται σε δύο είδη: σε εξωτερική και εσωτερική. **Εξωτερική** είναι η αύξηση που μπαίνει στην αρχή του ρηματικού τύπου, ενώ **εσωτερική** στο εσωτερικό του ρηματικού τύπου των σύνθετων ρημάτων και πάντα πριν από το δεύ-

τερο συνθετικό, π.χ. γράφω → ἔγραφα, ξέρω → ἤξερα (εξωτερική), προβλέπω → προέβλεπα, συντάσσει → συνέτασσε (εσωτερική).

Το μόρφημα της αύξησης παραμένει, όταν τονίζεται, και χάνεται συνήθως, όταν δεν τονίζεται, π.χ. ἔλεγα, ἔλεγες, αλλά λέγαμε, προέβλεπες, αλλά προβλέπαμε. Αυτό προκύπτει από τη γενικότερη τάση των τύπων των παρελθοντικών χρόνων να τονίζονται στην προπαραλήγουσα. Έτσι, ο ρηματικός τύπος που προκύπτει από το θέμα και την κατάληξη, όταν είναι τρισύλλαβος, δε χρειάζεται αύξηση (π.χ. δώσαμε), ενώ, όταν είναι δισύλλαβος, τη χρειάζεται (π.χ. ἔδωσα).

Τα ρήματα που αρχίζουν από φωνήεν ή δίψηφο φωνήεν δεν παίρνουν αύξηση, αλλά διατηρούν το αρχικό φωνήεν ή δίψηφο, π.χ. ιδρύ-

ω → ίδρυσα, ευτυχώ → ευτύχησα. Εξαιρούνται τα ρήματα έχω (είχα), έρχομαι (ήρθα) και είμαι (ήμουν).

γ. Βοηθητικά στοιχεία σχηματισμού

Οι περιφραστικοί χρόνοι των ρημάτων σχηματίζονται είτε με το μόριο θα και το ρήμα είτε με τα (βοηθητικά) ρήματα έχω και είμαι και το απαρέμφατο. Παρακάτω παρατίθενται τα βοηθητικά ρήματα έχω και είμαι σε όλα τα πρόσωπα του ενεστώτα, παρατατικού και μέλλοντα.

Το βοηθητικό ρήμα έχω

Μονολεκτικοί χρόνοι

Ενεστώτας				Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική	Μετοχή	
έχω	έχω			είχα
έχεις	έχεις	έχε		είχες
έχει	έχει			είχε
έχουμε	έχουμε		έχοντες	είχατε
έχετε	έχετε	έχετε		είχατε

Μονολεκτικοί χρόνοι				
Ενεστώτας				Παρατατικός
Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική	Μετοχή	
έχουν (ε)	έχουν (ε)			είχαν(ε)
Περιφραστικός χρόνος	θα έχω, θα έχεις, θα έχει,			

Μέλλοντας

θα έχουμε, θα έχετε, θα έχουν(ε)

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να είχα, να είχες κτλ.

Το βοηθητικό ρήμα είμαι

Μονολεκτικοί χρόνοι

Ενεστώτας				Παρατατικός
Ορι- στική	Υποτα- κτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτι- κή	Μετοχή	
είμαι	είμαι			
είσαι	είσαι			
είναι	είναι			
				ήμουν(α)
				ήσουν(α)
				ήταν(ε)

Μονολεκτικοί χρόνοι

Ενεστώτας				Παρατατικός
Ορι- στική	Υποτα- κτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτι- κή	Μετοχή	
είμαστε	είμαστε		όντας	ήμασταν/- στε
είσαστε	είσαστε			ήσασταν/- στε
είναι	είναι			ήταν(ε)

Περιφραστικός χρόνος	θα είμαι, θα είσαι, θα είναι,
Μέλλοντας	θα είμαστε, θα είσαστε/είστε, θα είναι

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να ή-
μουν(α), να ήσουν(α) κτλ.

Η προστακτική αναπληρώνεται από τύπους της υ-
ποτακτικής: να (ας) είσαι, να είναι, να είσαστε/είστε, να
είναι.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

■ **Ρήμα έχω**

- Στο α' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του μέλλοντα της οριστικής, παρουσιάζεται πολύ σπάνια στον λόγο και συνήθως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα ο τύπος έχομε.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα και του παρατατικού της οριστικής και του ενεστώτα της υποτακτικής, καθώς και του μέλλοντα της οριστικής, παρουσιάζονται οι τύποι έχουν, είχαν, αλλά και έχουνε, είχανε. Οι πρώτοι συνηθίζονται στον γραπτό λόγο κυρίως σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι δεύτεροι είναι πολύ συνηθισμένοι στον προφο-

ρικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας.

■ **Ρήμα είμαι**

- **Στο β' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του μέλλοντα της οριστικής, παρουσιάζονται οι τύποι είσαστε και είστε, οι οποίοι χρησιμοποιούνται πολύ συχνά χωρίς ουσιαστική υφολογική διαφορά.**
- **Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα δύο τύπους. Οι πρώτοι τύποι των προσώπων του ενικού αριθμού και του γ' πληθυντικού χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι δεύτεροι σε οικείο ύφος. Πολύ σπάνια παρουσιάζονται στον λόγο για το α' και β' πληθυ-**

**ντικό πρόσωπο οι τύποι ήμα-
στε και ήσαστε.**

δ. Η κλίση. Οι συζυγίες

**Τα ρήματα της νέας ελληνικής δια-
κρίνονται σε δύο συζυγίες.**

- **Στην πρώτη συζυγία ανήκουν τα
ρήματα που έχουν κατάληξη -
ω στο πρώτο πρόσωπο της ορι-
στικής του ενεστώτα της ενεργη-
τικής φωνής και -ομαι στο πρώτο
πρόσωπο της οριστικής του ενε-
στώτα της παθητικής φωνής,
π.χ. λύν-ω -λύν-ομαι, βάφ-ω - βάφ-
ομαι. Τα ρήματα αυτής της συζυ-
γίας τονίζονται στο πρώτο πρό-
σωπο της οριστικής του ενεργη-
τικού ενεστώτα στην παραλή-
γουσα και στο πρώτο πρόσωπο
της οριστικής του παθητικού ενε-
στώτα στην προπαραλήγουσα,**

π.χ. λύνω - λύνομαι, βάφω- βάφομαι.

- Στη δευτέρα συζυγία ανήκουν τα ρήματα που έχουν κατάληξη -ώ (-άω) στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα της ενεργητικής φωνής και -ιέμαι ή -ούμαι στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα της παθητικής φωνής, π.χ. αγαπ-ώ (-άω) - αγαπ-ιέμαι, θεωρ-ώ - θεωρ-ούμαι. Τα ρήματα αυτής της συζυγίας τονίζονται στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του ενεργητικού ενεστώτα στη λήγουσα (ή στην παραλήγουσα, όταν λήγουν σε -άω) και στο πρώτο πρόσωπο της οριστικής του παθητικού ενεστώτα στην παραλήγουσα, π.χ. αδικώ - αδικούμαι, πουλώ - πουλιέμαι.

Συζυγίες ρημάτων

ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ			ΤΟΝΙΣΜΟΣ	
	Ενε- στώτας ενερ- γητικής	Ενεστώ- τας παθητι- κής	Ενεστώ- τας ενεργητι- κής	Ενεστώτας παθητικής
Α' συ- ζυγία	-ω π.χ. λύ- νω	-ομαι λύνομαι	Παραλή- γουσα λύνω	Προπαραλή- γουσα λύνομαι

ΚΑΤΑΛΗΞΕΙΣ			ΤΟΝΙΣΜΟΣ	
	Ενε- στώτας ενερ- γητικής	Ενεοτώ- τας παθητι- κής	Ενεοτώτας ενεργητικής	Ενεοτώτας παθητικής
Β' συ- ζυγία	-ώ π.χ. α- δικώ -ώ/-άω π.χ.α- γαπώ/α γαπάω	-ούμαι, - ιέμαι αδικού- μαι, αγαπιέ- μαι	λήγουσα αδικώ (παραλή- γουσα αγαπάω)	παραλή- γουσα αδικούμαι

ε. Παραδείγματα κλίσης

Ρήματα της πρώτης συζυγίας

Ενεργητική φωνή

Λύνω

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	λύνω λύνεις λύνει λύνουμε λύνετε λύνουν(ε)	να λύνω να λύνεις να λύνει να λύνουμε να λύνετε να λύνουν (ε)	λύνε λύνετε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Παρατατικός	έλυνα έλυνες έλυνε λύναμε λύνατε έλυναν/λύ- ναν(ε)		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Αόριστος	έλυσα έλυσες έλυσε λύσαμε λύσατε έλυσαν/λύ- σαν(ε)	να λύσω να λύσεις να λύσει να λύσουμε να λύσετε να λύσουν (ε)	λύσε λύστε

απαρέμφατο αορίστου: λύσει
μετοχή ενεστώτα: λύνοντας

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να,όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα λύνω θα λύνεις θα λύνει θα λύνουμε θα λύνετε θα λύνουν (ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να,όταν κτλ.)
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα λύσω θα λύσεις θα λύσει θα λύσουμε θα λύσετε θα λύσουν(ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω λύσει θα έχεις λύσει θα έχει λύσει θα έχουμε λύσει θα έχετε λύσει θα έχουν(ε) λύσει (ή: θα έχω λυμένο, -η, -ο κτλ.)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακείμενος	έχω λύσει έχεις λύσει έχει λύσει έχουμε λύσει έχετε λύσει έχουν(ε) λύσει (ή: έχω λυμένο, -η, -ο κτλ.)	να έχω λύσει να έχεις λύσει να έχει λύσει να έχουμε λύσει να έχετε λύσει να έχουν(ε) λύσει (ή: να έχω λυμένο, -η, -ο κτλ)

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να,όταν κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα λύσει είχες λύσει είχε λύσει είχαμε λύσει είχατε λύσει είχαν(ε) λύσει (ή: είχα λυμένο, -η, -ο κτλ.)	

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να έλυνα, να έλυσα, να είχα λύσει, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής έλυνα, έλυσα, είχα λύσει.

Παθητική φωνή λύνομαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	λύνομαι λύνεσαι λύνεται	να λύνομαι να λύνεσαι να λύνεται	(λύνου)

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Ενεστώτας	λυνόμαστε λύνεστε/ -όσαστε λύνονται	να λυνόμαστε να λύνεστε/ -όσαστε να λύνονται	(λύνε- στε)

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Παρατατικός	λυνόμουν(α) λυνόσουν(α) λυνόταν(ε) λυνόμασταν/-τε λυνόσασταν/-τε λύνονταν/λυνόντουσαν		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Αόριστος	λύθηκα λύθηκες λύθηκε λυθήκαμε λυθήκατε λύθηκαν/ λυθήκαν(ε)	να λυθώ να λυθείς να λυθεί να λυθούμε να λυθείτε να λυθούν(ε)	λύσου λυθείτε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Αόριστος	λύθηκα λύθηκες λύθηκε λυθήκαμε λυθήκατε λύθηκαν/ λυθήκαν(ε)	να λυθώ να λυθείς να λυθεί να λυθούμε να λυθείτε να λυθούν(ε)	λύσου λυθείτε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Εξακολου- θητικός Μέλλο- ντας	θα λύνομαι θα λύνεσαι θα λύνεται θα λυνό- μαστε θα λύνε- στε/-όσα- στε θα λύνο- νται		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Συνοπτι- κός Μέλλο- ντας	θα λυθῶ θα λυθείς θα λυθεί θα λυθούμε θα λυθείτε θα λυθούν(ε)		

απαρέμφατο αορίστου: λυθεί

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω λυθεί θα έχεις λυθεί θα έχει λυθεί		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υπο- τα- κτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Συντελε- σμένος Μέλλο- ντας	θα έχουμε λυθεί θα έχετε λυθεί θα έχουν(ε) λυθεί (ή: θα είμαι λυμένος, -η, -ο κτλ.)		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Παρακεί- μενος	έχω λυθεί έχεις λυθεί κτλ. (ή: είμαι λυμένος, -η, -ο κτλ.)	να έχω λυθεί κτλ. (ή: να είμαι λυμένος, -η, -ο κτλ.)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Υπερσυν- τέλικος	είχα λυθεί, είχες λυθεί κτλ. (ή: ήμουν λυμένος, - η, -ο κτλ.)		

μετοχή παρακειμένου: λυμένος, -η, -ο

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να λυ-
νόμουν(α), να λύθηκα, να είχα λυθεί, που κλίνονται ό-

πως οι τύποι της οριστικής λυνόμουν(α), λύθηκα, είχα λυθεί.

Σύμφωνα με το λύνω - λύνομαι κλίνονται τα ρήματα: απλώνω, δένω, διορθώνω, ενώνω, θαμπώνω, ιδρύω, λιώνω, ντύνω, οργώνω, παίζω, πληρώνω, φορτώνω, σηκώνω, χάνω, ψήνω κ.ά.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- **Ενεργητική φωνή**
- Στο α' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του εξακο-

λουθητικού και συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής αορίστου, παρουσιάζονται πολύ σπάνια στον λόγο και συνήθως από ομιλητές προερχόμενους από τη νότια Ελλάδα τύποι σε-ομε, π.χ. λύνομε, θα λύσομε κτλ.

- **Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής, καθώς και του εξακολουθητικού και του συνοπτικού μέλλοντα και του αορίστου της υποτακτικής, παρουσιάζονται οι τύποι σε -ΟΥΝ και -ΟΥΝΕ, π.χ. λύνουν / λύνουνε, να λύσουν / να λύσουνε. Ο πρώτος συνηθίζεται στον γραπτό λόγο, κυρίως σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο δεύτερος είναι πολύ συνηθισμένος στον προφορικό λόγο και**

στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας.

- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του παρατατικού και του αορίστου της οριστικής παρουσιάζονται δεύτεροι τύποι χωρίς αύξηση σε -αν και σε -ανε, π.χ. έλυναν / λύναν(ε), έλυσαν / λύσαν(ε). Οι τύποι χωρίς αύξηση λύναν(ε), λύσαν(ε) είναι συνηθισμένοι στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας, ενώ οι τύποι έλυναν, έλυσαν εμφανίζονται στον γραπτό λόγο κυρίως, σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος.
- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος έχω και τη μετοχή του παθητικού παρκειμένου, π.χ. έχω λυμένο, -η, -ο.

- Στο β' πρόσωπο πληθυντικού της προστακτικής του αορίστου ορισμένα ρήματα, των οποίων το αοριστικό θέμα λήγει σε λ, ρ, σ, ξ, ψ, παρουσιάζουν διπλούς τύπους σε -ετε και -τε, ενώ άλλα μόνο σε -τε, π.χ. λύσετε / λύστε, γράψετε / γράψτε, αλλά καθίστε. Οι τύποι σε -ετε χρησιμοποιούνται σε πολύ τυπικό ύφος.
- Στο β' πρόσωπο πληθυντικού της προστακτικής του αορίστου τα ρήματα των οποίων το θέμα λήγει σε ξ ή ψ ορισμένες φορές παρουσιάζουν σε οικείο ύφος και τύπους με αλλαγμένα τα σύμφωνα ξ και ψ σε χ και φ αντίστοιχα, π.χ. ρίχτε και ρίξτε, αλείψτε και αλείφτε.
- Οι τύποι της προστακτικής του ενεστώτα χρησιμοποιούνται πολύ σπάνια.

- **Παθητική φωνή**
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και του αορίστου της υποτακτικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν / -ούνε, π.χ. να λυθούν / να λυθούνε. Ο πρώτος συνηθίζεται στον γραπτό λόγο, σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο δεύτερος είναι πολύ συνηθισμένος στον προφορικό λόγο και στα κείμενα της παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο β' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής του ενεστώτα παρουσιάζεται, εκτός από τον τύπο σε -εστε, που χρησιμοποιείται σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος, και ο τύπος σε -όσαστε, που εμφανίζεται σε οικείο ύφος. Επίσης, χρησιμοποιείται μερικές φορές και ο

τύπος σε -εσθε (λύνεσθε), μόνο σε τυπικό ύφος.

- **Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα του ενικού και στο γ' πρόσωπο του πληθυντικού δύο τύπους. Οι πρώτοι τύποι χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, οι υπόλοιποι σε οικείο ύφος. Επίσης, εμφανίζονται σπάνια και οι τύποι σε -στε για το α' και το β' πρόσωπο πληθυντικού του παρατατικού, π.χ. λυνόμασταν / λυνόμαστε.**
- **Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο της οριστικής αορίστου παρουσιάζεται δεύτερος τύπος σε -αν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. λύθηκαν / λυθήκαν(ε). Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ το λυθήκαν(ε) σε οικείο, καθημερινό ύφος.**

- Στους συντελικούς χρόνους (συντελεσμένος μέλλοντας, παρακείμενος, υπερσυντέλικος) παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος είμαι και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. ήμουν λυμένος, -η, -ο.
- Για τους τύπους του αορίστου της οριστικής και της μετοχής ορισμένων ρημάτων μερικές φορές χρησιμοποιούνται σε τυπικό ύφος τύποι που προέρχονται από την αρχαία ελληνική, π.χ. αντί για τον τύπο λύθηκε χρησιμοποιείται ο τύπος ελύθη, για το ανακοινώθηκε ο τύπος ανεκοινώθη, αντί του εγκαταλειμμένος ο τύπος εγκαταλελειμμένος, αντί του πεισμένος το πεπεισμένος κτλ.

Ρήματα της δεύτερης συζυγίας

Τα ρήματα της δεύτερης συζυγίας διακρίνονται σε δύο ομάδες, που συνηθίζεται να ονομάζονται τάξεις. Στην πρώτη τάξη ανήκουν τα ρήματα που οι καταλήξεις των τριών πρώτων προσώπων ενεστώτα της ενεργητικής φωνής τους είναι -ώ / -άω, -άς, -ά / -άει και της παθητικής -ιέμαι, -ιέσαι, -ιέται, π.χ. χτυπώ / -άω, χτυπάς, χτυπά / -άει και χτυπιέμαι, χτυπιέσαι, χτυπιέται. Στη δεύτερη τάξη ανήκουν τα ρήματα που οι καταλήξεις ενεστώτα των τριών πρώτων προσώπων της ενεργητικής φωνής τους είναι -ώ, -είς, -εί και της παθητικής -ούμαι, -είσαι, -είται, π.χ. θεωρώ, θεωρείς, θεωρεί και θεωρούμαι, θεωρείσαι, θεωρείται. Ορισμένα ρήματα της δεύτερης συζυγίας σχηματίζουν την παθητική φωνή με τύ-

πους και των δύο τάξεων, π.χ. βοη-
θώ / -άω → βοηθούμαι και βοηθιέ-
μαι, αδικώ → αδικούμαι και αδικιέ-
μαι. Στην ίδια συζυγία ανήκουν και
τα αποθετικά ρήματα σε -άμαι / -ού-
μαι, π.χ. θυμάμαι / -ούμαι.

Α΄ τάξη. Ενεργητική φωνή χτυπώ

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Ενεστώτας	χτυπώ/-άω χτυπάς χτυπά/-άει χτυπάμε/- ούμε	να χτυπώ/-άω να χτυπάς να χτυπά/-άει να χτυπάμε/- ούμε	χτύπα

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Ενεστώτας	χτυπάτε χτυπούν(ε) /χτυπάν(ε)	να χτυπάτε να χτυ- πούν(ε)/ χτυπάν(ε)	χτυπάτε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Παρατατι- κός	χτυπούσα/ χτύπαγα χτυπούσες /χτύπαγες χτυπούσε/ χτύπαγε χτυπούσα- με/πάγαμε		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Παρατατι- κός	χτυπούσα- τε/-πάγατε χτυπούσαν (ε)/χτύπα- γαν		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Αόριστος	χτύπησα χτύπησες χτύπησε χτυπήσαμε χτυπήσατε χτύπησαν/ χτυπήσαν (ε)	να χτυπήσω να χτυπήσεις να χτυπήσει να χτυπήσου- με να χτυπήσετε να χτυπήσουν (ε)	χτύπησε χτυπή- στε

απαρέμφατο αορίστου: χτυπήσει
μετοχή ενεστώτα: χτυπώντας

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητι- κός Μέλλοντας	θα χτυπώ/ -άω θα χτυπάς	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα χτυπά/-άει θα χτυπάμε/-ούμε θα χτυπάτε θα χτυπούν(ε)/ θα χτυπάν(ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα χτυπήσω θα χτυπήσεις θα χτυπήσει θα χτυπήσουμε θα χτυπήσετε θα χτυπήσουν(ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω χτυπήσει θα έχεις χτυπήσει θα έχει χτυπήσει θα έχουμε χτυπήσει	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχετε χτυπή- σει θα έχουν(ε) χτυ- πήσει (ή: θα έχω χτυπη- μένο, -η, -ο κτλ.)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακείμενος	έχω χτυπήσει έχεις χτυπήσει έχει χτυπήσει έχουμε χτυπήσει έχετε χτυπήσει	να έχω χτυπήσει να έχεις χτυπήσει να έχει χτυπήσει να έχουμε χτυπήσει να έχετε χτυπήσει

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακείμενος	έχουν(ε) χτυπήσει (ή: έχω χτυπημένο , -η, -ο κτλ.)	να έχουμε χτυπήσει να έχετε χτυπήσει να έχουν(ε) χτυπή- σει (ή: να έχω χτυπη- μένο, -η, -ο κτλ.)

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα χτυπήσει είχες χτυπήσει είχε χτυπήσει είχαμε χτυπήσει είχατε χτυπήσει είχαν(ε) χτυπήσει	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Υπερσυντέλικος	(ή: είχα χτυπημέ- νο, -η, -ο κτλ.)	

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να χτυπούσα/χτύπαγα, να χτύπησα, να είχα χτυπήσει, που κλίνονται όπως οι αντίστοιχοι τύποι της οριστικής

- **Μερικά ρήματα αυτής της τάξης έχουν συνήθως τύπους μόνο σε-άω, π.χ. σπάω, σχολάω, σκάω. Τα ρήματα αυτά χρησιμοποιούνται σε ουδέτερο και, συχνότερα, σε οικείο ύφος.**

Α΄ τάξη. Παθητική φωνή χτυπιέμαι

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστακτική
Ενεστώτας	χτυπιέμαι χτυπιέσαι χτυπιέται χτυπιόμαστε χτυπιέστε/- ιόσαστε	να χτυπιέ- μαι να χτυπιέ- σαι να χτυπιέται	

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προστα- κτική
Ενεστώτας	χτυπιού- νται/- ιόνται	να χτυπιόμα- στε να χτυπιέστε/- ιόσαστε να χτυπιούνται/- ιόνται	

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υπο- τακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Παρατατι- κός	χτυπιόμουν(α) χτυπιόσουν(α) χτυπιόταν(ε) χτυπιόμασταν/-τε χτυπιόσασταν/-τε χτυπιόνταν(ε)/ -ιόντουσαν/ χτυπιούνταν(ε)		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Αόριστος	χτυπήθηκα χτυπήθηκες χτυπήθηκε χτυπηθήκαμε χτυπήθηκατε χτυπήθηκαν/ χτυπηθήκαν(ε)	να χτυπηθώ να χτυπηθείς να χτυπηθεί να χτυπηθού- με να χτυπηθεί- τε να χτυπηθούν(ε)	χτυ- πή- σου χτυ- πη- θεί- τε

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα χτυπιέμαι θα χτυπιέσαι θα χτυπιέται θα χτυπιόμαστε θα χτυπιέστε/ -ιόσαστε θα χτυπιούνται/ -ιόνται	

απαρέμφατο αορίστου: χτυπηθεί

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα χτυπηθώ θα χτυπηθείς θα χτυπηθεί	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα χτυπηθούμε θα χτυπηθείτε θα χτυπηθούν(ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχω χτυπηθεί θα έχεις χτυπηθεί θα έχει χτυπηθεί θα έχουμε χτυπη- θεί	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελεσμένος Μέλλοντας	θα έχετε χτυπη- θεί θα έχουν(ε) χτυ- πηθεί (ή: θα είμαι χτυπημένος, -η, - ο κτλ.)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακείμενος	έχω χτυπηθεί έχεις χτυπηθεί κτλ. (ή: είμαι χτυπημένος, -η, -ο κτλ.)	να έχω χτυπηθεί να έχεις χτυπηθεί κτλ. (ή: να είμαι χτυπημένος, - η, -ο κτλ.)

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Υπερσυντέλικος	είχα χτυπηθεί, είχες χτυπηθεί κτλ. (ή: ήμουν χτυπημένος, -η, -ο κτλ.)	

μετοχή παρακειμένου: χτυπημένος, -η, -ο

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να χτυπιόμουν(α), να χτυπήθηκα, να είχα χτυπηθεί, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής χτυπιόμουν(α), χτυπήθηκα, είχα χτυπηθεί.

- Σύμφωνα με το χτυπώ - χτυπιέμαι κλίνονται και τα ρήματα: αγαπώ, ρωτώ, γελώ, κρατώ κ.ά.
- Η κλίση της α' συζυγίας διαφέρει από εκείνη της β' συζυγίας μόνο στον ενεστώτα και παρατατικό της ενεργητικής και της παθητικής φωνής.

➤ **Μορφολογική ποικιλία**

- **Ενεργητική φωνή**
- Στο α' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητι-

κού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ώ και -άω, π.χ. χτυπώ / χτυπάω. Οι δύο τύποι δεν παρουσιάζουν σημαντική υφολογική διαφορά.

- Στο γ' ενικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ά και -άει, π.χ. χτυπά / χτυπάει. Και σ' αυτήν την περίπτωση δεν είναι σημαντική η υφολογική διαφορά μεταξύ των δύο τύπων.
- Στο α' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -άμε και -ούμε, π.χ. χτυπάμε / χτυ-

πούμε. Ο δεύτερος τύπος συνήθως χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος.

- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο του ενεστώτα της οριστικής και της υποτακτικής και του εξακολουθητικού μέλλοντα της οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -ούν(ε) και -άν(ε), π.χ. χτυπούν(ε) / χτυπάν(ε). Ο τύπος σε -ούν (χτυπούν) συνήθως χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, οι άλλοι σε λιγότερο τυπικό ή σε οικείο ύφος.
- Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα τουλάχιστον δύο τύπους (βλ. κλίση). Οι τύποι σε -ούσα κτλ. και ο τύπος σε -ούσαν χρησιμοποιούνται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ οι τύποι

- σε -αγα, -αγες κτλ. χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος.
- Στο γ' πληθ. του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής αορίστου παρουσιάζονται οι τύποι σε -ουν και -ουνε, π.χ. θα χτυπήσουν / θα χτυπήσουνε. Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος, ενώ ο δεύτερος σε οικείο και ουδέτερο ύφος.
 - Στο γ' πληθυντικό του αορίστου οριστικής παρουσιάζονται δεύτεροι τύποι σε -αν και -ανε με παράλληλη μετακίνηση του τόνου, π.χ. χτύπησαν / χτυπήσαν / χτυπήσανε. Ο πρώτος τύπος χρησιμοποιείται σε τυπικό και σε ουδέτερο ύφος, ενώ οι άλλοι δύο σε

πιο οικείο ή και λαϊκό ύφος, κυρίως στον προφορικό λόγο.

- **Στο α' πληθυντικό του συνοπτικού μέλλοντα και της υποτακτικής του αορίστου παρουσιάζονται οι τύποι σε -ουμε και -ομε, π.χ. να χτυπήσουμε / να χτυπήσομε. Ο πρώτος τύπος είναι πιο συνηθισμένος, ενώ ο δεύτερος εμφανίζεται σπάνια και ακούγεται συνήθως από ομιλητές που προέρχονται από τη νότια Ελλάδα.**
- **Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων με τη χρήση του ρήματος έχω και της μετοχής του παθητικού παρακειμένου, π.χ. έχω χτυπημένο, -η, -ο.**

- **Παθητική φωνή**
- **Ο παρατατικός παρουσιάζει σε όλα τα πρόσωπα τουλάχιστον δύο τύπους (βλ. κλίση). Οι τύποι του ενικού και πληθυντικού σε -ό-μουν, -όσουν κτλ. είναι πιο συνηθισμένοι στον λόγο και χρησιμοποιούνται σε τυπικό, ουδέτερο αλλά και σε οικείο ύφος. Οι τύποι του ενικού σε -όμουνα, -όσουνα, -ότανε και του γ' πληθυντικού σε -όντανε και -όντουσαν χρησιμοποιούνται σε οικείο και λαϊκό ύφος.**
- **Στο β' πληθυντικό του ενεστώτα οριστικής παρουσιάζονται οι τύποι σε -έστε και -όσαστε, π.χ. χτυπιέστε / χτυπιόσαστε. Οι δύο τύποι δεν παρουσιάζουν υφολογικά σημαντική διαφορά.**

- Το γ' πληθυντικό του συνοπτικού μέλλοντα της οριστικής και της υποτακτικής του αορίστου παρουσιάζει τους τύπους σε-ούν και -ούνε, π.χ. θα χτυπηθούν / θα χτυπηθούνε. Ο τύπος σε-ούν χρησιμοποιείται σε τυπικό ύφος, ενώ ο τύπος σε-ούνε σε οικείο ύφος και σε κείμενα παιδικής λογοτεχνίας.
- Στο γ' πληθυντικό πρόσωπο οριστικής του αορίστου παρουσιάζεται β' τύπος σε-θήκαν(ε) με μετακίνηση του τόνου, π.χ. χτυπήθηκαν / χτυπηθή-καν(ε). Ο πρώτος τύπος είναι αυτός που χρησιμοποιείται σε τυπικό και ουδέτερο ύφος, ενώ ο δεύτερος σε οικείο, καθημερινό ύφος.
- Στους συντελικούς χρόνους παρουσιάζεται σπανιότερα ένας τύπος σχηματισμού των χρόνων

με τη χρήση του ρήματος είμαι και τη μετοχή του παθητικού παρακειμένου, π.χ. είμαι χτυπημένος, -η, -ο.

- Ορισμένα ρήματα που ανήκουν σε αυτήν την ομάδα σχηματίζουν πολύ συχνά την οριστική και υποτακτική του ενεστώτα με τύπους των ρημάτων της αρχαίας ελληνικής. Τέτοια ρήματα είναι τα: απατώμαι, αποπειρώμαι, διασπώμαι, διερωτώμαι, εγγυώμαι, εξαρτώμαι (αλλά και εξαρτιέμαι), ηττώμαι, καταχρώμαι, περιπλανώμαι (αλλά και περιπλανιέμαι), τιμώμαι. Παράδειγμα: εγγυώμαι, εγγυάσαι, εγγυάται, εγγυώμεθα / εγγυόμαστε, εγγυάσθε / -άστε, εγγυώνται.

Β΄ τάξη. Ενεργητική φωνή θεωρώ

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Ενεστώτας	θεωρώ θεωρείς θεωρεί θεωρούμε θεωρείτε θεωρούν(ε)	να θεωρώ να θεωρείς να θεωρεί να θεωρούμε να θεωρείτε να θεωρούν(ε)	- θεω- ρείτε

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Παρατατι- κός	θεωρούσα θεωρούσες θεωρούσε θεωρούσα- με θεωρούσατε θεωρούσαν (ε)		

Χρόνοι	Εγκλίσεις		
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)	Προ- στα- κτική
Αόριστος	θεώρησα θεώρησες θεώρησε θεωρήσαμε θεωρήσατε θεώρησαν/ θεωρήσαν (ε)	να θεωρήσω να θεωρήσεις να θεωρήσει να θεωρήσουμε να θεωρήσετε να θεωρήσουν(ε)	θεώρη- σε θεωρή- στε

**απαρέμφατο αορίστου: θεωρήσει
μετοχή ενεστώτα: θεωρώντας**

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Εξακολουθητικός Μέλλοντας	θα θεωρώ θα θεωρείς θα θεωρεί θα θεωρούμε θα θεωρείτε θα θεωρούν(ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συνοπτικός Μέλλοντας	θα θεωρήσω θα θεωρήσεις θα θεωρήσει θα θεωρήσουμε θα θεωρήσετε θα θεωρήσουν(ε)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Συντελε- σμένος Μέλλο- ντας	θα έχω θεωρήσει θα έχεις θεωρήσει θα έχει θεωρήσει θα έχουμε θεωρήσει θα έχετε θεωρήσει θα έχουν(ε) θεωρήσει (ή:θα έχω θεωρημένο, -η, -ο κτλ.)	

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακείμενος	έχω θεωρήσει έχεις θεωρήσει έχει θεωρήσει έχουμε θεωρή- σει έχετε θεωρήσει	να έχω θεωρήσει να έχεις θεωρή- σει να έχει θεωρήσει να έχουμε θεω- ρήσει

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Παρακείμενος	έχουν(ε) θεω- ρήσει (ή: έχω θεωρη- μένο, -η, -ο κτλ.)	να έχουν(ε) θεω- ρήσει (ή: να έχω θεω- ρημένο, -η, -ο κτλ.)

Χρόνοι	Εγκλίσεις	
	Οριστική	Υποτακτική (να, όταν κτλ.)
Υπερσυν- ντέλικος	είχα θεωρήσει είχες θεωρήσει είχε θεωρήσει είχαμε θεωρήσει είχατε θεωρήσει είχαν(ε) θεωρήσει (ή: είχα θεωρημένο, -η, -ο κτλ.)	

Στην υποτακτική συναντώνται επίσης οι τύποι να θεωρούσα, να θεώρησα, να είχα θεωρήσει, που κλίνονται όπως οι τύποι της οριστικής θεωρούσα, θεώρησα, είχα θεωρήσει.

ΠΙΝΑΚΑΣ ΠΕΡΙΕΧΟΜΕΝΩΝ

ΔΕΥΤΕΡΟ ΚΕΦΑΛΑΙΟ. ΜΟΡΦΟΛΟΓΙΑ

5. Οι αντωνυμίες.....	5
5.1. Προσωπικές αντωνυμίες.....	6
5.2. Κτητικές αντωνυμίες.....	12
5.3. Αυτοπαθείς αντωνυμίες.....	14
5.4. Οριστικές αντωνυμίες.....	19
5.5. Δεικτικές αντωνυμίες.....	20
5.6. Αναφορικές αντωνυμίες.....	22
5.7. Ερωτηματικές αντωνυμίες.....	27
5.8. Αόριστες αντωνυμίες.....	30

Συνοπτικός πίνακας.....	41
6. Τα ρήματα.....	45
6.1. Ορισμός – Λειτουργία – Χρήση.....	45
6.2. Μορφολογία.....	47
α. Τα παρεπόμενα του ρήματος.....	47
β. Ο σχηματισμός του ρήματος.....	56
γ. Βοηθητικά στοιχεία σχηματισμού.....	63
Το βοηθητικό ρήμα έχω	64
Το βοηθητικό ρήμα είμαι.....	67
δ. Η κλίση. Οι συζυγίες.....	72
ε. Παραδείγματα κλίσης.....	76
Ρήματα της πρώτης συζυγίας.....	76

Ρήματα της δεύτερης συζυγίας.....	103
--	------------

Βάσει του ν. 3966/2011 τα διδακτικά βιβλία του Δημοτικού, του Γυμνασίου, του Λυκείου, των ΕΠΑ.Λ. και των ΕΠΑ.Σ. τυπώνονται από το ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ και διανέμονται δωρεάν στα Δημόσια Σχολεία. Τα βιβλία μπορεί να διατίθενται προς πώληση, όταν φέρουν στη δεξιά κάτω γωνία του εμπροσθόφυλλου ένδειξη «ΔΙΑΤΙΘΕΤΑΙ ΜΕ ΤΙΜΗ ΠΩΛΗΣΗΣ». Κάθε αντίτυπο που διατίθεται προς πώληση και δεν φέρει την παραπάνω ένδειξη θεωρείται κλεψίτυπο και ο παραβάτης διώκεται σύμφωνα με τις διατάξεις του άρθρου 7 του νόμου 1129 της 15/21 Μαρτίου 1946 (ΦΕΚ 1946,108, Α').

Απαγορεύεται η αναπαραγωγή οποιουδήποτε τμήματος αυτού του βιβλίου, που καλύπτεται από δικαιώματα (copyright), ή η χρήση του σε οποιαδήποτε μορφή, χωρίς τη γραπτή άδεια του Υπουργείου Παιδείας, Θρησκευμάτων και Αθλητισμού / ΙΤΥΕ - ΔΙΟΦΑΝΤΟΣ.